

Sarmal Kavramlar

Özet

“Sarmal kavram”, dil felsefesinin aşına olmadığı bir kavram. Fakat bu kavramın sadece dil felsefesi açısından değil, geleneksel felsefe sorunları açısından da problemler barındırmakta olduğu görülmektedir. Amacım bu sorunları ortaya koymak ve kısmen de olsa bir çözüm aramaktır.

Anahtar kelimeler

sarmal kavramlar, işaret etme/anlam taşıma ve sarmal kavramlar, olgular ve sarmal kavramlar.

Summary

“Helix concepts” is not elaborated by philosophy of language until now. However this concept is important not only for philosophy of language but from the traditional philosophical problems point of view. My aim is to indicate this kind of problems and try to give some solutions

Key words

Helix concepts, denotation/meaning and helix concepts, facts and helix concepts

"Sarmal kavram"¹ deyimini, iki veya daha çok kavramın biraraya getirilip yeni bir içerik kazanması durumunu ifade etmek amacıyla kullanacağım. Bu tür kavramların dil felsefesinin konusunu oluşturmadığı, ilk kez (ve galiba son kez) sadece gramatik açıdan incelendiği görülmektedir.

Sarmal kavramların dil felsefesi dışında kalmış olması sanırım önemli bir eksikliklidir; çünkü bilinen herhangi bir “anlam/işaret etme” teorisini bu kavramalara uygulamak söz konusu değildir.

Bir sarmal kavramın sahip olduğu içerik/anlam, görünen o ki, bileşenlerinin tek tek anlamının dışındadır; ve ayrıca, bir sarmal kavram aracılığıyla işaret edilmek istenilen nesne veya olgu, bileşenlerin ayrı ayrı işaret ettikleri nesnelerin toplamı durumunda da değildir. Daha da ilginç, aşağıda ayrıca ele alınacağı gibi, sarmal bir kavramın iletişim özelliğinin bileşenlerinin iletişim özelliklerinin dışında kalmasıdır. Bu durum, sarmal kavramların işaret etme ve anlam taşıma özelliklerinin geleneksel bakış açısıyla ele alınmasıyla da ilgilidir. Aslında bu sonuç, herhangi bir terimin işaret etme ve anlam taşıma özelliklerinin de sorgulanmasını gerektirecek özelliktedir. Çünkü sarmal kavramların, işaret

¹ "İkiz Kavramlar"("twin concepts") veya "siyam ikizleri" yerine "sarmal kavramlar" ("helix concepts") demeyi tercih ettim, çünkü ikiden çok kavramların biraraya getirilmesi de sözkonusudur..

etme ve anlam taşıma özellikleri arasında bir ilişki kurmak hiç de kolay görünmemektedir. Dolayısıyla da “böyle bir durum, normal sıradan kavramlar için neden geçerli olmasın?” sorusunu ister istemez beraberinde getirmektedir.

Bu ve benzeri sorunların kaynağının sarmallık ilişkisini oluşturan kurallar olduğu ve çözümün de yine burada aranması gerektiği düşünülebilir.

Kavramları aralarında sarmal bir ilişki olacak şekilde biraraya getirilmesi, farklı dilsel/gramatik kurallar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kavramlar arasındaki karşıtlık ilişkisi veya birbirlerini tamamlaması, ses uyumu, özellikle “ve” eklemi, sarmallık ilişkisi kurulmasında kullanılan başlıca kurallardır. Fakat hangi yolla, hangi yöntemle ve hangi gerekçeyle oluşturulmuş olursa olsun, sarmallık ilişkisi, iki kavramın basit bir birlikteliği değildir. Sarmallık, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, iki veya daha fazla nesne veya olgunun biraraya getirilmesi işlemi de değildir.

Aşağıda ele alınacağı gibi, farklı türden sarmal kavramlardan ve sarmallık ilişkisi sağlayan (bir kısmı dilsel/gramatik olan) farklı kurallardan sözedilebilir. Burada ilginç olan nokta, sarmallık ilişkisi sonunda ortaya çıkan içeriğin özellikleri ve sarmal kavramların iletişiminin nasıl gerçekleştiği ile ilgili sorulardır.

Sarmallık ilişkisine, tek bir kavramın içeriğinin yeterli bir anlatım gücünün olmaması durumunda başvurulduğu düşünülebilir. Dolayısıyla bir sarmallık ilişkisine, bir olguyu diğer bir olguyla veya bir nesneyi diğer bir nesneyle ilişkilendirilerek yeni bir olgu elde etmek amacıyla başvurulduğu ileri sürülebilir. Böyle bir durumda sarmal bir kavramın, iki kavramın hem dışında hem de ötesinde bir içeriğe sahip olması gerekecektir. Ne var ki, sarmallık ilişkisi aracılığıyla yeni bir içeriğin nasıl oluşturulduğu hiç de kolayca anlaşılacak bir süreç değildir; bunun da dışında, yeni içeriğin nasıl aktarıldığını (geleneksel anlam teorileri aracılığıyla) anlamak mümkün görünmemektedir. Bu durum, “birşey bilemeyiz, bilsek de aktaramayız” şeklindeki geleneksel sofistik söylemin tekrar güçlü bir şekilde gündeme gelmesini ve bir iletişimin nasıl gerçekleştirildiğini sorgulamayı da beraberinde getirecektir.

Ortada bir sarmallık ilişkisi varsa, bu ilişkiyi sağlayan (özellikle dilsel/gramatik) kuralların sarmallık ilişkisinin içeriğini belirlemesi gerektiği düşünülebilir. Fakat biraz daha yakından bakıldığında, sözkonusu kuralların aslında sarmallık ilişkisinin içeriğini ancak sınırları olarak belirleyebildiği görülür.

Sarmallık ilişkisi, biraraya getirilen kavramların "anlam"larının bir toplamı değildir. Ortaya çıkan “içerik”in, günümüz dil felefi çerçevesinde açıklanabilir olduğunu söylemek zor görünmektedir. Sarmal kavramların içeriğinin nasıl oluştuğunu açıklamadaki güçlük, bu kavramların belirli bir anlamının olduğunu söylemenin mümkün olmamasıyla ilgili gibi görünmektedir. Elbette sarmal kavramla bir iletişim aracıdır; fakat “iletilen” içeriğin, aralarında sarmallık ilişkisi kurulan terimlerin ayrı ayrı sahip oldukları anlamlarının bir toplamı olduğu söylenemez. İkinci sorun, sarmallık ilişkisinin oluşturulmasında kullanılan gramatik kuralın/kuralların da ortak bir anlam oluşturulmasına olanak vermemesidir. Daha da önemlisi, sarmallık ilişkisinin aslında belirli bir nesne veya olguya işaret etmemesi veya öngörmemesidir. Tüm bu ilginç özelliklerine rağmen sarmal kavramlar dil felsefi çerçevesinde hiç ilgi görmemiştir. Halbuki bu kavramlar, dile ilişkin herhangi bir felsefi bir yorumun, bir tür "test alanı" gibi de düşünülebilir

Kullanılan yöntem ve amaca bağlı olarak farklı sarmal kavramlardan sözetmek mümkündür. Şimdi önce farklı sarmallık ilişkilerinin nasıl oluşturulduğu ve sahip oldukları özellikler üzerinde duralım².

En yaygın olarak kullanılan sarmal kavramlar, "ve" ile "veya" eklemleri kullanarak yapılanlardır: insan ve doğa, taş ve toprak, iyi ve güzel, ölü veya diri, iyi veya kötü, er veya geç, doğru veya yanlış gibi kavram çiftleri bu tür sarmallık ilişkisine birer örnektir.

Eşanlımlı, karşıtlanımlı ve tamamlayıcı sesler yoluyla da terimler arasında sarmallık ilişkisi kurulabilmektedir. Mesela gece ve gündüz, gel-git, indi-bindi, iyi-kötü, gel-git, orada-burada, yapma-etme, şu-bu, ev-bark, uzak-yakın, kar-kış, orak-çekiç, insan minsan, ağaç mağaza, araba maraba, sağında solunda gibi, tekrara dayanan, etimolojik geçmişi dışında içerik kazanmış olabilen sarmal kavramlardan da sözedilebilir

Sayılar aracılığıyla da sarmallık ilişkisi kurulabilmektedir. İki bir, üç aşağı beş yukarı, 7/24 Bu ilişkiler (7 eleven örneğinde olduğu gibi) başka dilden aktarılmış da olabilir.,

Kelime tekrarı yoluyla da sarmallık ilişkisi oluşturulabilmektedir. Kol kola, yan yana, omuz omuza, üst üste, ufak ufak, baş başa.

Sarmallık ilişkisi, yukarıdaki örneklerde kullanılan yöntemler dışında başka yöntemler kullanılarak da elde edilebilir³. Farklı kurallara göre oluşturulmuş olsa da, sarmallık ilişkilerinin ortak noktası, bu ilişkiyi oluşturan bileşenlerin içeriklerinin değişmiş olmasıdır. Ortaya çıkan yeni dilsel yapının bir deyim olduğu ve sarmal kavramların bir deyim olarak kabul edilmesi gerektiği söylenebilir. Gerçekten de bazı sarmal kavramlar deyim olarak da kullanılabilir; fakat bu durum, sarmallık özelliğinin ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Kaldı ki her sarmal kavramın bir deyim olması da sözkonusu değildir. Örneğin “ev bark”, “gel-git”, “şehir ve insan” gibi sarmalların birer deyim olduğu söylenemez.

Sarmallık ilişkisinin gramatik kuralların geçerli olduğu ve dolayısıyla gramatik açıdan ele alınması gerektiği ileri sürülebilir. Evet, ama bu bakış açısı bize sarmal kavramlardaki işaret etme ve anlam taşıma özellikleri arasındaki boşluğun açıklanmasını sağlamayacaktır.

Bir sarmallık ilişkisi, yukarıda da işaret edildiği gibi, vurgu amacıyla kullanılabilir. “Kalem malem” dediğimizde, bu sarmal ilişki, gereksiz bir çokluğun sözkonusu olduğunu anlatmaktadır. Burada oldukça tanımlı bir nesne gurubu söz konusudur ve dolayısıyla işaret edilen belirlidir; fakat mesela “insan minsan” denildiğinde işaret edilen nesne, fazla belirli olmayıp, bağlama göre değişebilir. Bu tip sarmallık ilişkileri Türkçe’de “mi” öneki ile yapılmaktadır; dolayısıyla Türkçe’yi kullanım becerisi olan bir kimse, bu ön eki birbirinden farklı bağlamlarda farklı anlatımlara uygulayabilmektedir. Burada konumuz açısından ilginç olan husus, “mi” önekinin tek başına bir anlam taşıması⁴ ve dolayısıyla belli bir nesneye

²[https://en.m.wikipedia.org/wiki/Siamese_twins_\(linguistics\)#With_rhymes_and_similar-sounding_words](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Siamese_twins_(linguistics)#With_rhymes_and_similar-sounding_words)

³ Daha geniş bilgi için Bkz: [https://en.m.wikipedia.org/wiki/Siamese_twins_\(linguistics\)#With_rhymes_and_similar-sounding_words](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Siamese_twins_(linguistics)#With_rhymes_and_similar-sounding_words)

⁴ yani bir anlamda “sinkategoramatik” bir terim olması

işaret etmemesidir. Böyle bir durumda da bu terim aracılığıyla aktarılan bir anlam veya içerikten de söz edilemez; çünkü buradaki sarmallık ilişkisinin öngörebileceği ve işaret edebileceği bir nesne veya olgu mevcut değildir. İletişim, dili kullanma becerimiz (competance) sayesinde, (belli bir ölçüde de olsa) ortak şeyleri tasarlanmasıyla kurulmaktadır.

İki terim arasında sarmallık ilişkisi, kullanım alanı daha belirgin olan “ve” ile “veya” eklemeleri aracılığıyla da elde edilebilir. Fakat ne yazık ki bu bağlaçların, iki terim arasındaki sarmallık ilişkisinin belirli bir nesne veya olgudan söz edilmesine olanak verme özelliği yoktur. “İnsan ve doğa” denildiğinde iki nesne arasında (“ve” eklemesinin özelliği gereği) sarmallık ilişkisi kurulmuş olmaktadır. Fakat bu ilişkinin meydana getiriliş amacı, “insan” ve “doğa” kavramlarının anlamı gereği olduğu söylenemez. Her iki kavramın biraraya getirilmesiyle oluşturulan sarmallık ilişkisi, bu kavramların sahip olduğu anlamların ötesinde ve dışında bir içeriğe sahiptir; fakat bu içeriğin ne sınırları bellidir ne de ortada işaret edilebilecek bir olgu veya nesne mevcuttur. Üçüncü ilginç nokta, bütün bu garipliklere rağmen, bir sarmallık ilişkisinin iletişim amaçlı kullanılabilmesidir.

Bir sarmallık ilişkisi, kullanım yerine göre de değişik içeriklere sahip olabilir. Örneğin “taş-toprak” denildiğinde, tek başına bu sarmallık ilişkisi fazla bir anlama sahip değildir; fakat “her taraf taş-toprak olmuş” gibi bir ifadedeki sarmallık ilişkisi, “etrafta sadece taş-toprak vardı” ifadesindeki sarmallık ilişkisinden farklı bir içeriğe sahiptir ve bu içeriklerin kullanımı amaca göre değişmektedir; ne var ki bu farklı kullanımın, kavramların içeriğinde zaten mevcut olduğu söylenemez. Tam aksine, kullanım amacına, yerine hatta kullanan kişiye bağlı olarak içerik kazanan birçok sarmal kavramdan söz edilebilir. Çok bilinen ve kullanılan “iyi ve güzel”, “ölü veya diri”, “iyi veya kötü”, “er veya geç” gibi sarmallık ilişkilerinin sahip oldukları sabit bir içerikten ve bu kavramların işaret ettikleri belirli bir nesneden söz etmek mümkün görünmemektedir.

Bazı sarmal ifadeler, karşıt veya zıt terimler ya da sinonimler aracılığıyla oluşturulabilir ve anlamları metaforik bir şekilde belirlenebilir. Bu gibi sarmal ifadelerin, gramatik açıdan bir karşılığı olabilir; ne var ki, yukarıda da işaret edildiği gibi gramatik kurallar, işaret etme (-me) ile ilgili soruna bir cevap vermemektedir: sarmallık ilişkisi ile anlatılmak istenilen olgu, bu terimlerle işaret edilebilecek nesne veya olguların dışında olup, sarmallık ilişkisinin içeriği (bir bakıma anlamı) bileşeni terimlerin içeriklerinin dışındadır. Sarmal terimlerin oluşturulmasında gramatik kurallara uyulması, onların anlamlarının ve işaret etme özelliklerinin de bu çerçevede ele alınabileceğini göstermemektedir.

Sarmal kavramların oluşturulmasında tek bir kuraldan söz etmek doğru olmayacaktır; çünkü sarmallık ilişkisinin kurulmasında farklı kurallar bulunmaktadır. Nitekim yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi bir sarmallık ilişkisi bazen eklem (bağlaç) kullanılarak oluşturulmuş bazılarındaki o dilin ses uyumu gözetilmiş, bazı sarmal ilişkiler zaman içinde ve farklı etkenlere (sosyal, ekonomik, kültürel vs etkenler) bağlı olarak oluşturulmuşlardır. Kavramlar arasında sarmallık ilişkisi, bazı durumlarda sanki bir sıralama içermektedir. Mesela 7/24 yerine 24/7 denilmemektedir. Bu sıralamanın, küçükten büyüğe gitmesi sayıların bir özelliğine bağlanarak açıklanmak istenilebilir, fakat her iki ifadenin de aynı içeriğe sahip olduğu da açıktır. Öte yandan "orak ve çekiç" yerine "çekiç ve orak" denilmemesi ses uyumuna bağlı olabilir. Bazı durumlarda ses uyumuna grammer kuralları veya dilin kullanım kuralları da eşlik edebilir; mesela "minsan insan" yerine "insan minsan" denilmesi böyle bir sebeple açıklanabilir. Öte yandan, "indi bindi" gibi bir sarmallık ilişkisi aslında anlamsız bir içeriğe sahipken bir iletişim aracı olarak kullanılabilir; diğer bir ifadeyle böyle bir ifade tam tersi bir anlama gelmekte ve dolayısıyla "bindi indi" gibi bir

olguya işaret etmektedir. Sadece bu örnek bile, sarmallık ilişkisi içeren kavramların aslında işaret ettiği bir olgunun olmamasına güzel bir örnektir.

Hangi yöntem kullanılarak oluşturulmuş olursa olsun, sarmal kavramların dikkati çeken özelliği, bileşenlerinin anlamı dışında bir içeriğe sahip olmalarıdır. Bir kavramla başka bir kavram arasında sarmallık ilişkisi kurtulmadıkça, bir kavram tek başına sarmal ilişkide sahip olduğu anlama sahip olmamaktadır. Bir kavramın içeriği ile diğer bir kavramın içeriği arasında hiçbir ilişki olmasa da aralarında bir sebepten dolayı sarmal bir ilişki kurulabilmektedir. İlginc olan noktalardan birisi, sarmallık ilişkisi belli bir nesneye işaret etmediği gibi, sarmal bir kavramın belli bir içeriğe (bir bakıma anlama) sahip olduğunu söylemek de mümkün görünmemektedir. "Orak ve çekiç" sarmal ilişkisinin orak ve çekiç dışında işaret ettiği bir nesne yoktur; ve aralarındaki ilişki, ne tek başına "orak" kavramının ne de "çekiç" kavramının içeriğine bakarak oluşturulabilir. Bu durumun, görünen o ki, geleneksel anlam teorilerinin çok dışında kaldığını söylemek yerinde olacaktır.

"İnsan ve doğa" sarmallık ilişkisiyle, örneğin insanın doğanın bir parçası olduğu, ama yerine göre de aralarında bir karşıtlığın olduğu fade edilmek istenmiş olabilir. Dolayısıyla bu sarmallık ilişkisinin işaret ettiği belirli bir nesneden veya bir içerikten sözetmek de mümkün görünmemektedir. Sarmallık ilişkisinin içeriğini, konuşma tarzına veya yazının bağlamına veya kişilerin öznel yorumuna, siyasi, tarihi ve sosyal bakış açısına bağlı olarak yorumlamak gerekmektedir.

Sarmallık ilişkisinde (orak ve çekiç örneğinde olduğu gibi) görsellik metaforik olarak kullanılmış olabilir; öte yandan kavramların içerikleri arasında (insan ve doğa örneğinde olduğu gibi) zıtlık veya uyum da dikkate alınmış olabilir. Bu durum, sarmallık ilişkisi ifade eden kavramların, sadece içeriklerinin değil, işaret etme özelliklerinin de dil felsefesinin geleneksel bakış açısının bütünüyle dışında kaldığının bir göstergesidir.

Bu sorun, aslında sarmallık ilişkisine has bir özellik değildir. Sarmal kavramlar, sıradan kavramların sahip oldukları sorunları büyüteç gibi görünür hale getirmektedir. Asıl sorun, öyle görünüyor ki, solipsizmin "birşey bilseydik de aktaramazdık" şeklinde iletişime yönelik tezlerinin görmemezlikten gelinmiş ve onlarla hesaplaşılmamış olmasının bir sonucudur.

Herhangi iki nesne veya olgu arasında, empirik birtakım yöntemler veya birtakım teoriler aracılığıyla ilişki kurulabilir. Böyle bir ilişki kurmak için edebi benzetmeler, bilimsel teoriler veya basit empirik veriler kullanılabilir; günlük yaşamda, bu yöntemlerin de dışında pratik ve pragmatik kaygılar aracılığıyla da kelimeler arasında bir sarmallık ilişkisi kurulabilir. Bir sarmallık ilişkisi, kavramların içeriklerinden bağımsız olmanın ötesinde, onlara yepyeni bir içerik kazandırabilmektedir. Bu içerik yoruma açık olabildiği gibi, bazı durumlarda, sarmallık ilişkisi belli bir içeriğe de sahip olmayabilmektedir. Onun bu özelliğinin işlevinin daha da iyi anlaşılabilmesi için, sarmallık ilişkisinin bazı durumlarda belirli bir nesneye işaret etmemesini dikkate almak yerinde olacaktır.

Sarmallık ilişkisi, yukarıda da işaret edildiği gibi, önce gramercilerin dikkatini çekmiş, fakat felsefenin ilgi alanı içine girememiştir. Aslında sorun dil felsefesi çerçevesinde düşünülmesi gereken bir özelliktedir. Çünkü sarmal kavramları geleneksel anlam teorisi çerçevesinde ele almak mümkün görünmemektedir; belki daha da önemlisi, bu kavramların, iletişim konusunun farklı yorumuna olanak verecek özellikte olmalarıdır. Bunun da ötesinde, yukarıda yapılan kısa açıklamalardan da görülebileceği gibi diğer bir sorun, sarmal kavramların (adeta gizemli bir şekilde) bir iletişim aracı olarak kullanılabilmesidir. Çünkü belirli bir anlam taşımayan, işaret ettiği bir nesnesi olmayan ve nasıl oluşturulduğu tam da belli olmayan dilsel bir yapı karşımızdadır.

Aslında tam da bu noktada, sarmal kavramlarla ilgili bu sorunların diğer sıradan kavramlar için de geçerli olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Sarmal kavramların özelliği, sorunu görmemezlikten gelmeyi imkansız hale getirmesidir.

Bu sonuç diğer yönüyle Sofistlerin temel savlarının bir tescili gibi durmaktadır. Çünkü onların "hiçbir şey var değildir, var olsaydı da bilemezdik, bilseydik aktaramazdık" şeklindeki sözleri, sarmal kavramlar dikkate alındığında, ilginç bir şekilde doğrulanmaktadır: zira sarmal kavramlar aracılığıyla kurulan bir iletişimin nasıl gerçekleştiğini anlamak hiç de kolay görünmemektedir: iletişim adeta gizemli bir şekilde gerçekleşmektedir;

Bu duruma hayret etmek hiç de gerekli değildir; çünkü aslında sorun, solipsizm ile bugüne kadar hesaplaşılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüz dil felsefesi açısından baktığımızda, konuşma dili kullanılarak gerçekleştirilen iletişim, farklı açılardan (örneğin holisim, minimalizm vs) açıklanmak istenilebilir. Fakat bu açıklamalar, sofistlerin mottosuna ve onu açtığı yoldan ilerleyen solipsist tezlere cevap verememektedir. Çünkü solipsist tezlerin haklılık payı vardır ve bu tezleri dikkate almadan bir çözüm elde etmek de sanırım mümkün değildir. Sarmal kavramlar da bunun tipik bir göstergesidir.

Sarmal ilişkilerin, yukarıda bir kısmına işaret edildiği gibi, farklı işlevleri bulunmakta, farklı yöntemlerle oluşturulmakta, farklı amaçlar doğrultusunda kullanılabilir. Fakat buradaki asıl sorun bir sarmallık ilişkisinin nasıl aktarıldığı, içeriğinin nasıl iletildiğidir. Çünkü tekrar vurgulamak gerekirse, sarmal bir kavram belirli bir nesneye işaret etmemekte, hatta tanımlanabilir veya sınıflandırılabilir bir içerikten de söz etmek mümkün görünmemektedir; fakat buna rağmen bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. İletişimin nasıl sağlandığını açıklamak, sanırım solipsist eleştirilere de cevap olacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse sarmallık, bileşenleri terimler arasında kurulan ilişkidir; bu ilişki, yukarıda da işaret edildiği gibi, farklı yöntemler aracılığıyla kurulabilmektedir. Sarmallık ilişkisinin iletilebilir olması, her bireyin bu ilişkiyi (kendine göre) kurması sayesinde gerçekleşmektedir. Bu ilişkiler, tekrar vurgulamak gerekirse, bileşenlerin anlamlarının/içeriklerinin aktarılmasını gerektirmemektedir; esasen anlam aktarılabilir bir özellik değildir. Sarmal kavramlar aracılığıyla bir iletişimin gerçekleşmesinde genellikle kullanılan yöntem, bileşenlerinden ikincisinin ilki üzerine bindirilmesini talep edilmesidir. Bu işlemi, dili öğrenme ve kullanma becerimiz ve dil sezgimiz aracılığıyla öğrendiğimizi kabul edebiliriz. Bu koşullarda sarmallık ilişkisinin içeriğini, her birey kendisi tasarlayabilir; ve her tasarım şüphesiz bireylerin eğitim, bilgi dağarcığı, müktesebatına bağlı olarak değişebilir. Fakat sonuçta aktarılan bir anlamdan söz etmek gereği de ortadan kalkacak ve dolayısıyla solipsistlerin söz konusu mottosu da cevaplandırılmış olacaktır: çünkü gerçekten aktarılan bir anlam mevcut değildir, daha doğrusu anlam aktarılmamaktadır.⁵

Sarmallık ilişkisi, bileşenleri arasında, bir üst düzlemde ilişki kurulmasını talep etme özelliğine de sahiptir. Bu talep de öğrenilebilir ve iletişimi gerçekleştirmede kullanılabilir. "Orak" ve "çekiç" örneğinde, kavramlar birlikte yeni bir içerik kazanacak şekilde üst üste bindirilmiştir. Daha yerinde bir ifadeyle, orak ve çekiç arasında kurulan bir sarmallık ilişkisi bizden bir üst düzlem olarak örneğin siyasi planda ilişki kurmayı ve sözkonusu kelimelere bu çerçevede anlam vermeyi talep etmektedir, Halbuki örneğin "insan ve şehir" denildiğinde, bu iki kavramdan birisinin diğeri üzerine bindirilmiş, böylece yeni bir içerik

⁵ Solipsist bakış çerçevesinde ve bu tezlere uygun olarak dilin nasıl bir iletişimin aracı olabildiği ile ilgili daha geniş bilgi için Bkz. Ural (2019)

elde edilmiştir. Bu tür bir sarmallık ilişkisinde kavramlar bir üst yorum aracılığıyla biraraya getirilmiş değildir.

Nitekim "insan ve şehir" arasındaki sarmal ilişkide, şehirin insan üzerine olan etkisi sözkonusudur; böyle bir etki sonucunda insan, şehir ile olan ilişkisinde, yeni bir varlık kazanmıştır: şehir ona varlık kazandırmıştır. Fakat orak ve çekiç örneğinde varlık kazanma, iki nesnenin birlikteliği sayesinde, ama bir üst yorum aracılığıyla gerçekleşmiştir.

İnsan ve şehir arasında kurgulanan sarmal ilişki ise bir kavramın diğerini tamamlamasını talep etmektedir. Fakat bu tür bir tamamlama, diğer sarmal ilişkiler için geçerli olmayabilir. Nitekim "doğa ve insan" sarmal ilişkisi bir karşıtlık içerecek şekilde, fakat "aile ve toplum" ise bir bütünlük oluşturacak şekilde düşünülebilir. Dolayısıyla da sarmallık ilişkisi aracılığıyla kurulan iletişim, bireylerin kavramların içeriklerini kendine göre yorumuna bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu sürecin çıkış noktasında, kavramlar arasında kurulacak sarmallık ilişkisi yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, tek tek kavramlar ile ifade edilemeyen bir olgu, farklı kavramlar arasında çeşitli yöntemlerle ilişki kurulmak suretiyle bizim tarafımızdan (bir bakıma) tanımlanmış olmaktadır. Örneğin "sokak, şehir ve insan" şeklindeki bir sarmallık ilişkisi bu üç kavram arasında sadece bir bağın öngörüldüğünü dile getirmektedir. Bu bağ, sözkonusu üç kavramın bilinen içerikleri aracılığıyla olmayacaktır. Kurulacak bağ, her bireyin kendine göre olacak, yani her bireye göre değişecektir.

Bu durumda, "bir sarmallık ilişkisinde içerik nasıl aktarılmaktadır?" veya daha yerinde bir deyişle, "bir sarmallık ilişkisinde aktarılan bir içerikten sözedilebilir mi?" sorusunu olumsuz bir cevap vermek gerekecektir. Çünkü, farklı sarmallık ilişkileri arasından sadece belli bir tür dikkate alınsa da, kavramlar arasında sabit bir ilişkiden söz etmek mümkün görünmemektedir. Sarmallık ilişkileri, kavramlardan biri diğerini üzerine bindirilerek oluşturulmuş olsa da, bu ilişki yoruma açık bir yapıdadır. Dolayısıyla sarmallık ilişkisinin akatarılabilir anlamından değil, dili kullanma becerisine sahip bireyin kendine göre yorumundan söz etmek gerekecektir.

Sarmallık ilişkisi, bir kavramın etki alanını genişletmek amacıyla, ses uyumunu kullanarak (hiçbir anlamı olmayan) ikinci bir kelime aracılığıyla da sağlanabilir. Nitekim "insan minsan" derken böyle bir yöntem kullanılmıştır. Dikkat edilirse bu tip bir sarmallık ilişkisinde ikinci bileşenin hiç bir anlamı yoktur; iletişim sadece dili kullanma becerimiz sayesinde gerçekleşmektedir.

Sarmal kavramların bir iletişim aracı olarak kullanılabilmesinde elbette gramer kurallarına uyulmaktadır. Ne var ki bu kurallar, ancak kavramlar arasındaki ilişkiyi belirlemek, bir sarmallık ilişkisi meydana getirmek görevi üstlenmek durumundadırlar. Fakat sarmallık ilişkisinin içeriğinin iletişim aracı olabilmesi, o dilin kullanma becerisini gerektiği açıktır.

Sarmallık ilişkisi, kavramlar arasında eşleştirme yapmaktadır. Bu eşleştirme, aynı zamanda bir tür sınırlamayı da beraberinde getirmektedir. Bu sınırlama, bir nesneyi (örneğin insanı) tanımlamakta, fakat aynı zamanda o nesneyi (yani insanı) neyin biçimlediğini, sınırladığını veya nitelediğini de söylemektedir. Bu söylem aslında (örneğin insanı, bilinen özellikleri dışında farklı bir açıdan gören) bir yargı ifade etmektedir; ama sorgulamaya açık bir yargıdır/öneridir bu! Bu açıdan bakıldığında, sarmal kavramların önemli bir işlevinin, bir öneri, ama sorgulamaya açık bir öneri olduğu söylenebilir.

Sarmal ilişkileri, "yin ve yang" örneğine olduğu gibi, hem bir sınırlama hem bir tanım hem de bir cevap özelliği taşıyabilmektedir. Bu cevap tek başına ne "yin" ne de "yang" kavramları aracılığıyla oluşturulmuştur; ve daha önemlisi, bu iki kavram birlikte yeni bir

içerik kazanmıştır. İlginçtir, bu iki kavramın ortak anlamı sabit ve değişmeyen bir özellikte değildir; toplumsal ve tarihsel koşullara, kişilerin bireysel ve öznel tasarımlarına bağlıdır. Bu durum özel olarak sarmal kavramların, genel olarak da dilin (farkına olmadan) bizi yönlendirdiğinin, düşüncelerimizi biçimlediğinin, söylemek istediklerimize bir önkoşul getirdiğinin bir kanıtı olarak da yorumlanabilir; fakat sanıyorum daha da önemlisi, yukarıda da işaret edildiği gibi, sorunun solipsist bir bakışla ele alınması, dilin aslında en gerçekçi bir şekilde anlaşılmasına olanak vermesidir. Nitekim solipsist bakışla, dilin bir "anlam aktarma" aracı olmadığını, fakat kullanma becerimiz sonucunda yeniden tasarlama aracı olabildiğini söylemek mümkündür⁶. Gramatik kurgu, sarmallık ilişkisinin ortak bir tasarım olarak tanımını ve aktarılmasını sağlayabilir, fakat bu durum içeriğin de aktarılabilir olduğunun bir göstergesi değildir. Bu sonuç aynı zamanda sarmal kavramların, geleneksel anlam anlayışı aracılığıyla açıklanmasının mümkün olmadığına sanırım önemli bir göstergesidir: eğer aktarılabilen bir anlam yoksa, "aktarılan şeyin nasıl iletildiği" gibi bir sorun da önemini yitirecektir.

Sarmal bir ilişki, kendine özgü bir kurgusu olan ve özellikleri tam olarak incelenmemiş ilginç bir anlatım aracıdır. Böyle bir ilişki, (en az) iki kavramın basit bir toplamı olarak veya kavramlarından birisinin içeriğinin bir uzantısı olarak oluşmamıştır. Sarmallık ilişkisi, "ve" eklemi aracılığıyla sağlanmış olamaz. Çünkü sarmal bir ilişkide "ve" eklemimin mantıksal/gramatik özelliklerinin ötesinde bir kurgu vardır. Bazı sarmal ilişkilere bu kurgu, sözkonusu eklemi kullanılarak, fakat kavramlardan birisinin diğeri üzerine bindirilmesiyle ama içeriği kişinin kendine bağlı yorumu aracılığıyla oluşturulmuştur. Nitekim, "şehir ve insan" gibi bir ifadeden, şehrin insanı belirlemesini, biçimlemesini, insan üzerine etkisini gramatik, dilsel veya mantıksal bir özellik olarak düşünemeyiz. Fakat sözkonusu etkinin nasıl gerçekleştiği ve ne gibi özellikler taşıdığı büyük ölçüde kişinin yorumuna bağlıdır. Dolayısıyla da sözkonusu kavramlar arasındaki sarmal ilişki, ilk kavramın, (yani "şehir" kavramının) ikinci kavram (yani "insan" kavramı) üzerine olan etkisini ifade ettiği (gramer kurallarının bir sonucu olarak) kabul edilse bile, bu etkinin özellikleri, nasıl ve hangi şartlarda ortaya çıktığı kişisel yoruma açıktır. İlişkinin yoruma açık olmasının bir sebebi, sarmallık ilişkisinin, kavramların (sahip olduğu varsayılan) içerikleri çerçevesinde oluşturulmamış olmasıdır. Nitekim en basiti, "insan" kavramının içeriğinde "şehirde yaşamak" özelliği yer almaz. İnsanın sahip olduğu özellikler arasında şehrin onu etkileyip biçimlemesinin bulunmaması, iki kavram arasında sarmal bir ilişkinin kurulmasının da bir gerekçesi durumundadır. Sonuçta sarmal bir ilişki, bir kavramın içeriğinin zenginleştirilmesi, ona yeni bir boyut eklenmesi, derinlik kazandırılması, yeni bir sentezin oluşturulması gibi görevleri yerine getirmektedir; fakat dikkat edilirse sarmal kavramların biçimlediği, aktarılabilen ve belirli bir anlam ortada yoktur. Belirli gramatik/mantıksal/dilsel özelliği olan, ama kişilerin yorumuna açık bir öneri paketi vardır.

Kavramlar arasındaki sarmal bir ilişki kurmak, yeni bir ilişki tanımlamaya yönelik bir öneride bulunmak amacını taşıyabilir. Herhangi iki nesne veya olgu birlikte yeni bir olgu veya nesneye varlık kazandırdığı düşünülüyorsa veya bu şekilde yorumlanmak isteniyorsa, kavramlar arasında sarmal bir ilişki oluşturmak gereği ortaya çıkabilir. Sonuçta yepyeni üçüncü bir olgu tanımlanabileceği gibi ilişkinin kendisi yeni bir olgu olma özelliği taşıyabilir. "Madde ve enerji", birlikte bir bütün oluşturur. Nitekim ne tek başına madde ne de tek başına enerji, aralarında biz bir ilişki kurgulanmadıkça, anlamlı bir şekilde bir araya getirilebilir. Sarmallık ilişkisi, bir yenilik ifade etmek ve yeni bir durumu dile getirmek aracı olarak kullanılabilir. Bu yeni durumun, yukarıda da işaret edildiği gibi, klasik anlamda bir nesneye işaret ettiği söylenemez; fakat kavramlar arasında bilinen içerikleri dışında yeni

⁶ Bkz. Ural, Ş., (2019) Solipsizm, Vernon Press

bir ilişkinin kurulması ve yeni bir içeriğin önerilmesi sözkonusu olmaktadır. Madde ve enerjinin birlikteliği ile oluşan yeni içerik, tek bir nesneye işaret etmemektedir; dolayısıyla sarmallık dışında belli bir anlam/içerik de taşımamaktadır; nesnelere veya olgulara arasında kurguladığımız ilişkisinde artık iki kavram birlikte yeni bir içerik kazanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, "şehir ve insan" gibi bir ifade, insanı anlamak ve tanımlamak için onun şehir ile ilişkisini dikkate almanın gerekli olduğunu ifade etmekte, ama aynı zamanda da bu ilişkinin bir öneri olarak sorgulamasına kapı aralamaktadır; dolayısıyla da "insan nedir?" gibi bir soruya, "insan şehrin bir parçasıdır" şeklinde bir cevap, ancak sarmallığın bir özelliğine bağlı olarak verilebilir. Çünkü "şehir ve insan" gibi bir kavram çifti bize, şehrin insanı biçimlediğini düşündürmektedir. Bu ilişkide, yani "şehir ve insan" denildiğinde sanki çıkış noktası şehirdir ve şehrin insan ile olan ilişkisi sarmallığın odak noktasıdır.

Sarmallığın bir özelliği, öyle görünüyor ki, bir öneri ileri sürmek suretiyle bir ilişkinin sorgulamasını talep etmesidir. İki kavram arasında sarmallık ilişkisi kurmakla, bir özelliğin diğer bir özellik ile ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkilendirmeyi aslında bir öneri ve bir sorgulama olarak kabul etmek de mümkündür. Öneri, bir özelliğin diğer bir özelliği belirlemiş olmasının kabulü üzerine kurulmuştur. Kavramlardan birisi aracılığıyla sözü edilen bir nesnenin özelliğinin (veya özelliklerinin) diğer kavram ile sözü edilen nesnenin özellikleri üzerine bindirilmesi, bir sarmallık ilişkisidir. Bu noktada, yukarıda da işaret edildiği gibi, farklı özellikte sarmal ilişkilerinin olduğunu hatırlamak yerinde olacaktır. Fakat bir sarmallık ilişkisinde, iki kavramın birlikte yeni bir kavram oluşturması sözkonusu değildir; çünkü böyle bir durumda, iki kavram bağımsız varlığını korumaz, yeni bir kavrama gerek olurdu. Dolayısıyla da sarmal kavramların belli bir anlamın aktarılmasına hizmet etmek yerine, dinamik yapıları sayesinde, iletişimin, kişilerin yorumuna bağlı olarak gerçekleşmesine olanak verdikleri görülmektedir. Bu noktada solipsist bakışa uygun olarak⁷ terimlerin anlamları aktarılabilir olmasalar da dili kullanma becerimiz yardımıyla her bireyin anlamı kendine göre inşa ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Bu durum, solipsist bakışın mottası olan "birşey bilsek de aktaramayız" şeklindeki görüşe de tam bir cevap niteliği taşımaktadır. Çünkü anlamının aktarılabilir olmaması, her bireyin anlamı kendine göre kurgulayabilmesine engel değildir⁸.

Konuşma dilinin, kavramların anlamını aktarmadan bir iletişim aracı olarak kullanılması, sesin ve yazının bir değişim/takas (exchange/excambium) aracı olarak kullanılması sağlanır. İletişim, kelimeleri kullanarak gerçekleştirilen bir tür takas (örneğin buğday verip giysi almak gibi) her bireyin kendi kafasındaki bir değer/tasarım aracılığıyla gerçekleşir. Bu süreçte bireylerin kafalarındaki değeri ifade etmelerine hiç de gerek yoktur. Takas edilen nesne (kelimeler), tasarımların karşılıklı uyumunun da göstergesidir. Dilin bir iletişim aracı olarak kullanılmasının sebebi, dili kullanma becerimizdir. Bu sayede her birey, bir kavramı (tıpkı değişimde kullanılan nesne gibi) kendine göre yorumlasa da iletişim gerçekleşmektedir. Çünkü örneğin bir "kalem" sözcüğü, yazı ve ses olarak, bizim çocukluktan itibaren kullanmasını öğrendiğimiz dile ait tanıdığımız bir simgedir. Dili kullanma becerimiz sayesinde, bir simgeyi iletişimde nasıl kullanacağımızı da öğreniriz. Sonuçta buğdayı bir giysi ile değiştirmek gibi, kelimeleri de iletişim amaçlı kullanmayı öğreniriz. Bu süreç şüphesiz her bireyin "anlam"ı kendi tasarımı olarak oluşturmasına engel teşkil etmeyecektir.

⁷ Bkz Ural, Ş.

⁸ Bkz Ural, Ş.

Sarmallık ilişkisi açısından bakarsak, "orak ve çekiç" gibi bir sarmal ilişkinin "anlam"ının, her iki kavramın "anlamı"nın içinde kendiliğinden yer aldığı söyleyemeyiz. Sarmallık ilişkisi, her iki kavramın bilinen içerikleri dışında bağ oluşturmaktır; böyle bir bağı her birey, dili kullanma becerisi sayesinde, kendine göre tasarlayacaktır. Bu bağı karşılık geldiği bir üçüncü kavram ortada yoktur. İletişiminin sağlanması için "orak" ve "çekiç" kavramları arasında kurulacak sarmallık ilişkisinin gramatik özellikleri, iletişimin gerekli koşulunu sağlar. Sonraki süreç, dili kullanma becerisi aracılığıyla, her bireyin bu içerikler arasında kendine göre kurguladığı bir tasarım olarak devam eder. Bu tasarım bireysel olsa da sarmallık ilişkisinin (özellikle formel/gramatik) özelliği iletişimin (trampanın) gerçekleşmesini sağlar. Çünkü sözkonusu kavramların, dili kullanma becerimiz sayesinde, değişimde kullanılması öğrenilmiştir.

Sarmal kavramların özelliği, öyle görünüyor ki, (genellikle birbirleriyle ilişkisiz gibi duran iki veya daha fazla) nesne veya olgu arasında (yoruma açık bir) ilişki kurmaktır. Kurulacak sarmallık ilişkisinin ilginç bir özelliği, bir öneri içermesidir. Çünkü birbirinden bağımsız ve görünüşte birbirine bağlı olmayan iki nesne veya olgu arasında kurulan sarmal ilişki, bir ispat özelliğine sahip olmadığı gibi, kişinin yorumuna da açıktır. Kurulan bağ bilindik olabilir, fakat aynı zamanda kişiye ve ortama göre değişen bir ilişki ve dolayısıyla bir öneri de ifade edecektir. Örneğin "anne ve çocuk" denildiğinde, çok bilinen böyle bir ilişki, her birey tarafından farklı bir amaç için kullanılabilir. Benim burada özellikle vurgulamak istediğim nokta, aralarında anlamca hiçbir ilişki olmasa da, iki kavram arasında kurulan sarmallık ilişkisinin dikkatlerden kaçmış olan özelliğidir. Sarmallık ilişkisinin bir öneri olarak iletilmesi, öyle görünüyor ki, dili kullanma alışkanlıklarımız sayesinde gerçekleştirilmekte; iletişim de bu çerçevede sağlanmaktadır. Nitekim yukarıda da işaret edildiği gibi, "insan" kavramı tek başına ele alındığında, şehirle ilişkisini kurmak hiç de kolay değildir. Bu veya benzeri bir ilişkiyi, tek başına "insan" kavramına bakarak kurgulamak da sözkonusu değildir. Öte yandan, insanın şehirle ilişkisi dikkate alınmadıkça, insanı tam olarak kavramak ve bu kavramının içeriğini doldurmak da düşünülemez. İnsanın kültürel gelişimi, şehrin tarihsel gelişim sürecinden bağımsız değildir; insan, sadece kültürel bir varlık olma özelliğini değil, sosyal ve tarihi bir varlık olma özelliğini de büyük ölçüde şehir ile olan ilişkisi sayesinde elde etmektedir. Şehir insana bu özellikleri kazandırma aracıdır. Bu durumda şehir ve insan arasındaki ilişkinin, "şehir" ve "insan" kavramlarının tek tek anlamlarını aşması, sarmal kavramlara duyulan ihtiyacın bir göstergesidir; daha doğrusu ortada ancak bir sarmal bağ kurmak suretiyle ifade edilebilen bir ilişki mevcuttur. Sarmallık ilişkisi ("orak ve çekiç" örneğinde olduğu gibi) iki kavramın metaforik kullanımına da olanak verebilir; veya sadece gramatik kurallar aracılığıyla da oluşturulabilir. Benim burada üzerinde durmak istediğim sarmallık ilişkisinin esnek yapısı, öyle görünüyor ki onun çok amaçlı kullanımına zemin hazırlamakta, sadece düşüncelerimizi değil duygularımızı da (bir öneri şeklinde) ifade edebileceğimiz güçlü ve benzersiz bir araç olmasını sağlamaktadır. Bu sayede, tek başlarına ele alındığında örneğin şehrin, sokağın ve insanın hiç bir şekilde anlatılamayacak özelliklerinin, birbirleri ile (sarmal bir) ilişki içinde ifade edilmesi mümkün olmaktadır.

Şehir, insana, hem tarih hem sosyal hem de bir kültür varlığı olma özelliğini kazandırma aracıdır; fakat bu özellikler, "şehir" denilen mekanın algılanabilir fiziksel özellikleri arasında yer almaz. Fakat öte yandan, şehrin insan ile ilişkisi ("şehir ve insan" gibi) sarmal bir kavram aracılığıyla ifade edilirse, şehrin insana kattığı örneğin kültürel değerler artık gündeme getirilebilir. Dolayısıyla da, geleneksel anlam teorileri açısından baktığımızda, sarmal bir kavramın belirli bir anlamından söz edemeyiz. Daha da ilginç olan, (tam da solipsist bakışa uygun olarak) her bireyin (şehir ve insan gibi) sarmal bir ifadenin içeriğini kendine göre oluşturmasıdır; fakat buna rağmen (yine solipsist bakışa uygun olarak) iletişimin kurulabilmektedir. Sarmal kavramların işaret ettikleri (denote) bir nesne ortada

yoktur. Nitekim "şehir" kavramı, tıpkı "insan" kavramı gibi belli bir nesneye işaret eder; ama aynı durum "şehir ve insan" gibi sarmal bir ilişki için geçerli değildir. Sarmal kavramların nasıl oluşturuldukları da, öyle görünüyor ki, geleneksel anlam teorilerinin çok dışında kalmaktadır.

İnsan öte yandan doğanın da bir parçasıdır. Yani insan hem doğada bağımsız ve özgür bir şekilde hem de bir şehirde sosyal bir çevrede ve dolayısıyla belirli kurallara uyarak yaşayabilen bir canlıdır. Böyle bir durumda karşımıza üçlü bir sarmal ilişki kurgulanabilir. Sonuçta "insan, doğa ve şehir" şeklindeki üçlü sarmal bir ilişki, insanın (şehir ve doğa gibi) farklı ve birbirinden türetilmeyen özelliklere sahip olabileceğini anlatabilmektedir. Böyle bir sarmal ilişki, insana has bir özelliğin, şehir ve doğa ile olan ilişkisi üzerinden, ama sınırları belli olmayan ve dolayısıyla da bireylere göre değişebilen bir şekilde tasarlanmasına olanak vermektedir.

Bir nesneye veya olguya işaret etmeyen sarmallık ilişkisi, zihnimize tasarladığımız nesnelere veya olgulara (yerine göre yapay özellikte bir) varlık kazandırılmaktadır. Herhangi bir kavramın anlamı, aslında sınırsız ve sonsuz bir derinlik içerir; ve biz de bu sayede dili bir iletişim aracı, ama aslında bir anlam oluşturma aracı olarak kullanma olanağı elde ederiz. Bireyler (örneğin) eğitim yoluyla bu derinliği kendilerine göre genişletirler; dilin bir iletişim aracı olarak kullanımı, ilginçtir, bir kelimenin içeriğini her bireyin kendisine göre oluşturmaya rağmen gerçekleşmektedir. Sarmallık ilişkisi, konuşma dilinin, yoruma açık bir şekilde iletişim aracı olarak kullanılabilmesinin bir örneğidir.

İnsanı, şehir ve doğa sarmalı dışında kültür, tarih, ekonomi gibi ikili, üçlü, dördü ilişkiler içinde ve değişik düzenlemeler yaparak tasarlayabiliriz. Burada, kavramların anlamlarını ilgilendiren bir sınırsızlık ve ayrıca sarmal ilişkileri kullanabilme yeteneğimiz sözkonusudur. Dikkat edilirse sarmallık ilişkisi aslında insanı tanımlamada kullanabileceğimiz eşsiz bir alet konumunda bulunmaktadır. Sarmallık ilişkisinin sağladığı olanaklar sayesinde her bireyin "insan" kavramının anlamını kendine göre oluşturmaya iletişimi engellememekte, aksine dile (ve dolayısıyla da düşünceye) dinamik bir özellik kazandırmaktadır.

Bu durumda sarmal ilişkileri dikkate almadan kavramlar ile anlam arasında ilişkiyi anlamaya çalışmak çok yanıltıcı olacaktır. Öyle görünüyor ki, kavramlar ile anlam arasında kurulan geleneksel ilişki, sarmallık ilişkisi dikkate alınarak çok daha iyi anlaşılabilir.

Şehirler toplumların bilinçaltıdır; şehrinin mimari ve kültürel yapısına sahip çıkmayan bir toplum, tarihine de sahip çıkamaz; bir şehri ancak yasalar ve -toplumsal- kültür koruyabilir. Kültürsüzlük, görünüşte tarihi değerlere önem verir ve onları yüceltir ama uygulamada tarihe düşmandır. Çünkü ancak kültür, rantın şehiri esir almasının önüne geçebilir ve tarihin gerçekten korunmasına olanak verebilir. Şehir kültürünün oluşabilmesi için, "şehir ve kültür" sarmallık ilişkisi bireylerin zihninde mevcut olması gerekir.

Bütün bunları dikkat edilirse ne tek başına "insan" ne tek başına "şehir" kavramları aracılığıyla ifade edebiliriz; dolayısıyla da bir sarmallık ilişkisi kurmadan bu kavramların olması gereken içeriğini tasarlayabiliriz.

İnsan gerçekte doğal hayatta yaşamını sürdürme yeteneğindeki sahiptir, ama aynı zamanda sosyal bir varlıktır; topluluk halinde yaşamaya yönelik bir yapısı vardır. Şehirler, insanların hem toplumsallaşmalarına hem de doğal çevredeymiş gibi yaşama isteklerine en üst düzeyde cevap verebilir. Şehir insandan ortak ve birlikte yaşama kültürü talep eder; ama aynı zamanda bireysellik kazanma isteklerini yerine getirecek olanakları da sunar. Fakat işin ilginç tarafı, şehir, orman yasalarının geçerli olduğu, zayıfın ezildiği, güçlünün haklı çıktığı bir yapıya bürünmeye de eğilimlidir. Kolluk kuvvetleri ve yasalar bu eğilimi bastırmaya, şehirlerin bir kavga alanı olmasının önüne geçmeye çalışır.

Böyle bir olgu ancak iki kavram arasında kurulacak sarmal bir ilişki aracılığıyla varlık kazanabilir. Nitekim tek başına "insan" kavramını kullanarak böyle bir içeriğe ulaşmak ve sadece bu kavram aracılığıyla insanın birbirinden tamamen farklı, hatta birbirine zıt özelliklerini ifade etmek mümkündür. Zıtlık veya karşıtlık, bir anlamda diyalektik ilişki, aslında sarmal kavramlar aracılığıyla kurgulayabildiğimiz bir özellik gibi durmaktadır. Diyalektik bir ilişki (zihnimizde tasarlamış olsak da) bir realiteye karşılık gelmektedir; ve böyle bir realite, ancak sarmal ilişkiler aracılığıyla ifade edebilmektedir. Zıtlık, karşıtlık veya çelişki, bizim doğada gözleyebildiğimiz özellikler değildirler; bizim doğayı anlamak için kullandığımız (mantıksal veya gramatik yapıdaki) metaforlardır. Mantıksal ve gramatik alt yapımız, ortak tasarımların, metaforlar olarak iletilebilirliğine olanak vermektedir; ve ilginçtir, bu sayede şehiri katastrofik bir hal almasının önüne geçmek ve rasyonel bir yapı olarak inşa etmeyi düşünebilir, bunun bir gereklilik olduğuna karar verebiliriz. Çünkü sarmallık ilişkisi, "şehir" kavramının içeriğini de örneğin "şehir ve güven", "şehir ve huzur", "şehir ve ulaşım" şeklinde düşünüp onu bu yönde inşa etmeyi düşünebilmek olanağı vermektedir. Kullanılan dil, bireylerin sosyolojik, psikolojik, antropolojik yani kısaca kültürel edimlerini karakterize etmektedir. Hegel'in felsefi bakış açısı, ünlü "ben değil kavramlar konuşuyor" demesi, kavramlar arasında kurduğu birer sarmallık ilişkisi olarak yorumlanabilir.

Şehir yaşamı ve doğada yaşam, insanın birbirine karşıt, fakat birbirini tamamlayan iki yönünü ifade etmektedir. İkincisi, insanın müdahale etmediği ve hazır bulunduğu, ancak aklını ve yeteneklerini kullanarak ihtiyaçlarını giderip hayatta kalabileceği bir yerdir. Şehir ise insanın yine ihtiyaçlarını karşılayabileceği ama kendi akli ve iradesiyle inşa edebildiği bir ortamdır. Fakat şehir, insanın ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, ona yeni ihtiyaçlar tanımlar. Şehir, bireylerin çeşitli ihtiyaçlarının dış kabuğunun kültür ile kaplanmasına da olanak verir. Dikkat edilirse şehirin ihtiyaçlar doğrultusunda inşa edilmesi, örneğin "şehir ve teknoloji" gibi birer sarmallık ilişkisine karşılık gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, kurguladığımız sarmallık ilişkileri, sadece dilsel iletişimi değil kadar şehirin kendisine toplumsal ve kültürel bir varlık kazandırma ve onu inşa etme aracı da olmaktadır

Her birey içinde bulunduğu ortamdaki günlük yaşantısında, özellikle şu üç kavramı algılayışına göre hayatına yön verir, günlük yaşam içindeki tercihlerini belirler, kendini toplumla ilişkisi açısından tanımlar ve toplum içindeki yerine göre kendine kendince bir varlık kazandırır. Bu üç kavram, korku, huzur ve güven olarak ifade edilebilir.

Birey normal koşullarda günlük yaşamda hedeflendiği huzuru, evinde, evinde bulunan olanaklarla oluşturma alışkanlığına sahiptir. Ev, huzur veren olanakları bireye sağlar; ve bu olanaklar ölçüsünde birey kendini huzur içinde hissedebilir. Huzurlu yaşam, bireyin sahiplendiği bir parçası halini alıp süreklilik kazanması ev yaşantısı içinde gerçekleşebilir. Bu durum dikkat edilirse "huzurlu yaşam, ev ve şehir" sarmallık ilişkisine karşılık gelmektedir. Toplumsal kültür de bireyi evinde huzurlu ve mutlu olmaya ikna eder, ama bunun koşullarının belirlenmesinde teknolojik olanaklar belirleyici role sahiptir. Mülkiyet

duygusunu ev ile eşleştirmek (yani aralarındaki sarmallık ilişkisi kurmak), bireye, kendini evinin sahibi olarak görebilmesine zemin kazandırır; birey sonraki adımda mülkiyet ile hakimiyet arasında kuracağı sarmallık ilişkisine dayanarak, evin düzeni hakkında karar veren bir hakim olarak kendine hak tanıyacaktır. Bu hakimiyet, daha sonra örneğin mutluluk ve huzur ile eşleşerek yeni bir sarmallık ilişkisi halinde varlık kazanacaktır; yani kısaca, sahip olma duygusu, mutlu olma duygusu ile birlikte varlık kazanacaktır.

İlk yerleşim birimlerinin mağaralar olması, güven duygusunun, sahiplenme ve korunma duygularının kültürel kodlarının da zeminini hazırlamış olabilir. Eğer yaşam suda başladıysa ve sonradan karada yaşamayı öğrendiysek, canlının kendine bir yer inşa edebilecek organlara sahip olması, bu sürecin belirleyicisi olmuştur. Belki de suda yaşadıkları için deniz canlıları kendilerine biryer inşa etmek gereği duymamış ve bunu sağlayacak el ve ayak gibi organlara sahip olamamışlar, ağızlarını da bu amaçla kullanma gereği olmamıştır. Küçük canlılar için kaya kovukları korunma işlevini görmüş olabilir. Eğer canlılar denizde kendilerini korumak için yer inşa etmek gereği duysalardı, yaşam belki de hep denizlerde sürerdi. Kara canlıları, kendilerini tehlikeden koruyabilecek mekanları inşa edebilecek organlara sahip oldular. Ağacın tepesi, yerin altı, ağaç kovuğu o canlıyı diğerlerinden koruyabilir. Bunun için elbette o canlının kendisinde bu olanağı sağlayabilecek dişlerin, gaganın el ve ayakların olması gerekir. Öyle görünüyor ki deniz canlıları bu olanağa çok basit bir şekilde sahip oldular, ama ötesine ihtiyaçları olmadı; dolayısıyla da el ve ayak gibi birşey inşa etmede kullanabilecekleri organlara gerek olmadı. Bu açıdan bakıldığında şehir, kültürel korumanın sağlandığı, yaşatıldığı ve geliştirildiği bir yer, yani evrimsel gelişimin ulaştığı bir nokta olarak düşünülebilir. Dikkat edilirse bu özellikler ancak sarmal ilişkiler aracılığıyla tasvir edilebilirler. Bu sarmal ilişkilerin kendi aralarında kaotik bir yapı oluşturduğunu, yani "insan" kavramının içeriğinin öngörülebilir bir özelliği ile bağdaşmadığını söylemek mümkündür. Bu sonuç aynı zamanda, bir kavramın içeriğinin, ister diyalektik, ister antinomik özellikte olsun ama sonuçta sarmal bir ilişki içinde ortaya konulabileceğinin bir göstergesidir.

Şehir sakinleri günlük yaşamlarını organize alanlarda sürdürdükçe, çocuklar sosyal yaşam deneyimine ya hiç sahip olmamakta veya okul, yuva, paralı eğlence mekanlarında böyle bir deneyime kavuşmaya çalışmaktadırlar. Buralarda yetişen çocuklar herhalde paylaşmayı değil, sahip olduklarıyla övünmeyi öğrenebilirler. Böyle bir kültürde tarih, övünmeye yönelik siyasi bir malzeme olmaktan öteye geçemez. Bu durum, günümüz insanını tanımak için, kavramlar arasında yeni sarmallık ilişkileri oluşturmanın gereği olarak da düşünülebilir.

Sokak algısı ve yaşantısı, geleneksel olarak o toplumun (şehir) kültürü tarafından tanımlanır. Çocukların sokakta oynaması, sosyal yapının ve kültürel etkenlerin belirlediği bir sonuçtur. Bir toplumun çocukları sokakta kendi bireysel tarihlerini oluştururken başka bir toplum çocuklarının eğitim, kültür ve bireysel tercihlerini evde, başka bir toplum ise eğlence merkezlerinin sunduğu olanaklarla belirler. Çocuklar daha sonra kullanacakları, hayatlarına yön verecek kavramların içeriklerini farklı mekanlarda oluşturur, tercihlerini buralardaki ortamlarda belirler, kişiliklerini, beslenme alışkanlıklarından yaşam biçimlerini de içeren geleceklerini burada şekillendirirler. Bu noktada artık "şehir ve sokak" ilişkisi ile "sokak ve şehir" ilişkisini ayrı ayrı düşünmek gerekecektir. Şehir, bilinçaltımızı belirler. Doğduğumuz şehir, asla ihanet edemeyeceğiniz ruhsal eşimidir. Yaşadığımız sokak, şehrin bir parçasıdır. Sokak, hatıralarımızın olduğu mekandır; şehir ise, sokağa, farklı sarmallık ilişkiler çerçevesinde varlık kazandırır.

Geleneksel dil felsefesi, "insan" kavramının anlamını, sarmal ilişkiler ağı içinde yakalamada bize yardımcı olmayacaktır; çünkü kavramlar arasındaki sarmal ilişki, tek bir

kavramın alışlagelmiş içeriğinin çok ötesine geçme olanağı vermektedir. Öyle görünüyor ki ancak sarmal ilişkiler sayesinde kavramlara dinamizm, dolayısıyla da olgulara bir derinlik kazandırmak mümkün olabilir.

Korku, huzur ve güven, tüm yaşantımızı belirleyen bir özelliğe sahiptir. Huzur arayışı ve güven duygusu yaşantımıza yön verir; yaşantımız bu iki kavramın referansına göre şekillenir. Güven duygusu bir yönüyle kişiyi aşar, ama aynı zamanda bir ölçüde kişinin tercihlerine bağlıdır. Birey en fazla evinin kilitleri, penceredeki demirler veya alarm sistemi ile bu kavramın içeriğini kendi çabasıyla doldurur. Fakat güven, bir de idari, siyasi, kültürel bir boyut içerir. Korkuyu tüm ideolojik içerikli sistemler, ahlaki ilkeler aracılığıyla kullanırlar. İşte şehir, çok boyutlu ilişkiler ağı içinde güvenin göstergesi ve tanımlayanıdır.

Dikkat edilirse sözkonusu ilişkiler ağı, ne tek başına "şehir" kavramından ne "güven" ne de "insan" kavramından türetilir veya bu kavramların anlamları aracılığıyla kurgulanabilir. "İnsan" kavramının işlemi, böyle bir dinamik yapının taşıyıcısı olamaz ve dolayısıyla da tek başına bu gibi özellikleri barındıramaz.

Huzurun bireyin hem günlük yaşamında hem de inanç dünyasında bir karşılığı vardır; ve birey, bu alanlardaki yaşantısını kültürel ve sosyal kodlarla ilişkilendirerek tanımlayıp yönlendirir. Sosyal, kültürel yapının ve doğanın dinamik ve karmaşık özellikleri arasındaki geçiş ve çok yönlü ilişkiler, ancak sarmal kavramlar aracılığıyla ifade edilebilir ve aktarabilir.

Geleneksel olarak kavramların anlamları aracılığıyla iletişim kurduğumuz söylenir; evet terimlerin cepleri olsaydı, veya şapka içinden tavşan çıkarabilseydik, bu geleneksel tanımları da kolayca kabul edebilirdik. Düşünce tarihinde sürekli görmemezlikten gelinen solipsist bakış, bildiklerimizi aktarmanın olanaksız olduğunu söylemektedir. Ama öte yandan bir iletişim içinde olduğumuzu yadsımak hiç de kolay değildir. Çözüm, terimlerin anlamını, solipsist bakışa hiç de ters düşmeyen bir şekilde, yani her bireyin kendine göre ve yeniden kurguladığını söylemektir⁹. Bu yeniden kurgulama, dili kullanma yeteneği ve alışkanlığı sayesinde gerçekleşmektedir. Özellikle günümüz medyasında dili kullanma alışkanlığımız, çok başarılı bir şekilde kullanılmakta ve yönlendirilmektedir. Huzur, güven ve mutluluk arayan bir insan görüntüsü, örneğin bir araba ile çağrışımsal bir şekilde sunulmakla, böylece bir mesaj sübliminal bir yolla bireylere aktarılmaktadır. Bireylerin böyle bir mesajı almasını, dilin sarmal kavramlarını kullanma alışkanlığı ile ilişkilendirerek anlamaya çalışmak, dil ve düşünce arasındaki çok yönlü ilişkinin şimdiye kadar dikkati çekmemiş bir yönü olarak düşünülebilir.

İlginçtir "korku", bireyin hayatına yön vermede kullandığı duygular aracılığıyla içselleştirdiği bir kavramdır. Korkular bize tanımlanır ve biz bu tanımları kullanarak onları içselleştiririz. Örneğin ölüm korkusu veya işini kaybetme korkusu bize dışarıdan içeri doldurularak sunulur. Elbette ölüm korkusu bireyseldir ve içgüdüselidir. Fakat dini, kültürel, sosyal koşullar bu korkuya yön verir, içeriğini doldurur ve bize sunar. Korku nesnesi çağa, insana veya toplumlara göre değişebilir. Örneğin terör, kişisel tercihlerimizi ve yaşantımızı, kararlarımızı belirleyen çağdaş bir korkudur. Bu korku, terör sözcüğüyle ilişkilendirilerek sunulmuştur. Sokak kavramı da sarmal bir ilişki aracılığıyla terör olgusuna farklı ve yeni bir özellik kazandırır; "terör" kavramının mevcut içeriği, "sokak" kavramıyla sarmal bir ilişki içinde düşünülmedikçe, eksik kalacaktır. Çünkü sokak ve insan, her bireyin düşünce dünyasında sarmal bir ilişki halinde zaten tanımlanmıştır. "Sokak" kavramı, eskiden olduğundan çok

⁹ Bkz. Ural, Ş.

daha farklı şekilde günümüz insanını tanımlayan ve belirleyen ama artık pek dikkati çekmeyen bir konumda bulunmaktadır. Bu noktada, "insan" kavramını "sokak" ve "şehir" kavramlarıyla sarmal bir ilişki içinde ele almadıkça, bu gün kullandığımız "insan" kavramının içeriğinin dinamik bir şekilde inşa edilemeyeceğini de vurgulamak yerinde olacaktır. Sokağın eğlence, eğitim, oyunla değil de korku, tehdit ve tehlike kavramlarıyla eşleştirilmesi, bir şehirin ve bir ülkenin algısının yönlendirilmesine olanak vermektedir. Bu üç kavram arasındaki sarmal ilişki, tek tek kavramların geleneksel tanımlarıyla ulaşılamayacak bir noktada bulunmaktadır.

Şehir, günümüz insanına sunduğu yeni olanaklar sayesinde onun yeniden tanımlanmasını talep etmektedir. Geleneksel şehirler, yarı modern şehirler (Newyork) ve modern şehirler (Abudabi vs) kendine özgü kültürel, sosyal, ekonomik, siyasi, sanatsal özellikler sayesinde farklı bir insan profili tanımlamakta ve bu tanım daha sonraki aşamada yeni bir insan biçimlemektedir. Şehir-insan ve şehir-sokak-insan sarmal ilişkilerini dikkate almadan insanı ve özellikle de geleneksel ve günümüz insanı arasındaki farkı anlayamayız. Bu fark, sadece günümüz insanının davranışlarındaki farktan veya sahip olduğu ekonomik, kültürel, teknolojik veya sosyal özelliklerin farkından ibaret değildir; fark, günümüz insanının içinde varlık kazandığı dinamik yapının anlaşılmasıyla ilgilidir. Böylesine değişken ve dinamik bir yapıyı sadece "insan" kavramıyla anlamak ve anlatmak herhalde hiç bir dilde mümkün değildir.

Toplumsal özgürlük, kültürel tercihler aracılığıyla oluşturulan kısıtlamalardan ve korku baskısından kurtulmakla gerçekleşir; daha doğrusu, özgürleşen insan kendini gerçekleştirebilir ve kendini gerçekleştirebilen insan özgürdür. Şehirde bu olanakları bulmayan insan, şehire, doğa özlemi ile yönelir. Doğa bir yönüyle, insanın bilinçaltında yatan özelemlerinin ve taleplerinin bir toplamıdır; şehirde kendini istediği gibi gerçekleştirmeyen, yani özgürleşemeyen insan, bu özlemini şehiri doğanın bir parçası olarak kullanmaya ve giderek doğadaki vahşeti şehire taşımaya eğilim duyar. Bu durum da yine (bir anlamda olumsuz bir dinamizm) ifade eden sarmal ilişkiler aracılığıyla kavranıp aktarılabilir. Her ideoloji insanı tanımlamak, biçimlemek ve ona doğrular dikte etmek amacındadır. Evet insan, insan olarak hep aynıdır; ne var ki yeni sarmal ilişkiler, insana, eski ideolojilerin ulaşamayacağı birtakım özellikler kazandırır. Eski ideolojiler, sürekli değişen sarmal ilişkileri (örneğin insan-doğa-şehir sarmal ilişkisini) tanımlayamaz; yani şehiri sarmallık ilişkileri açısından göremediği gibi, her çağın getirdiği yeni sarmallık ilişkileri de dikkate alınamayacaktır. Bu durumda "şehir olgusu", doğru özellikler üzerinden kurgulanamayacaktır. Sonuçta doğru tedbirler alınamayacak, şehirde yapılması gerekenler yapılamayacak, olması gerekenler olmayacak ve sonuçta insanın şehiri vahşi doğanın bir parçası haline getirmesi kaçınılmaz hale gelecektir.

Not: görüşlerini paylaşmak lütfunda bulunan değerli meslektaşım Prof. Dr. A. Ayhan Çitil'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Şafak Ural
İstinye Üniversitesi
www.safakural.com

Referanslarda:

Ural, Ş., (2019) Solipsism, Vernon Press

[https://en.m.wikipedia.org/wiki/Siamese_twins_\(linguistics\)#With_rhymes_and_similar-sounding_words](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Siamese_twins_(linguistics)#With_rhymes_and_similar-sounding_words)